

Nijolė Drungilaitė

Veidrodis iš Venecijos

Jis kabėjo prieškambarėje, šalia durų. Nedidelis stačiakampis – trys sprindžiai į viršų, du sprindžiai į plotį, bet ir tiek užteko, kad patalpoje atsirastų šviesos, kuri sklido nuo priešais esančio lango, žaismas. Paprastutis, neišsiskiriantis iš kitų veidrodžių, plonyčiais, neišvaizdžiais mediniais rėmeliais. Ir vis dėlto jis buvo kitoks. Pažvelgus tarsi matei kiaurai, tarsi nebūtų ribos tarp čia ir ten. Kad būtų aiškiau, galėtume palyginti upės ir tyro, perregimo šaltinio vandenį. Veidrodis turėjo savo istoriją, kuri buvo perpasakojama iš lūpų į lūpas. Justinos dukrai ir jau ūgtelėjusiai anūkei visos tos istorijos nė kiek nerūpėjo: pro vieną ausį įėjo, pro kitą išėjo. Šiuolaikinis pasaulis joms buvo daug įdomesnis. Kai Justina numirs, turbūt veidrodžio niekas nenorės pasiimti – senienų seniena. Išmes kaip nereikalingą daiktą. Dabar yra gražesnių, įmantresnių formų veidrodžių, jų rėmeliai drožinėti, auksuoti – tikri meno kūriniai!

- Tik nefantazuok, kad juose gyvena mūsų atspindžiai, kad veidrodis mena mane mažytę!
– Dvilė net susiriesdavo iš juoko, kai ji bandydavo anūkei aiškinti, kodėl prieškambarėje esantis veidrodis yra toks svarbus jų giminei. – Močiute, galėtum rašyti romanus.

Justina šyptelėdavo – beprasmiška ginčytis su paaugle. Bet gal suvokimas, kad esi giminės tąsa, kad visi mitai, legendos, juokai, tragedijos yra ir jos dalis, ateis vėliau, jau subrendus, išsilaksčius, daug ką patyrus savo kailiu? Supratimą lydės graužatis. Svarbios detalės išnyks be pėdsako, pasislėps po užmaršties skraiste. Kas jas atgaivins, prikels iš mirusiųjų? Visi daro tas pačias klaidas. Ir ji pati ne išimtis.

- Tai kada atvažiuosite pietų? Išvirčiau cepelinų.
- Kitą sekmadienį tikrai nepasirodysime. Mamos darbo grafikas sujauktas – savaitgaliais budi ligoninėje. Tėtis sako, kad gal kokį chirurgą nusižiūrėjo.
- Su tėvu tokias nesąmones šnekate! Koks dar chirurgas! Mama aria, o jūs juokelius laidote.
- O ką? Esame atviri, nieko neslepame. Eisiu jau. Nebenervinsiu, – Dvilė pakstelėjo į skruostą ir išgaravo tarpduryje.

Justina nušlepsėjo prie lango virtuvėje – toks ritualas. Pamojuos ranka, tarsi palaimins. Kaip greitai jos mergikė užaugo, tuoj ir į panas išeis! Išore panaši į savo tėvą, ne į jos giminę. Bet vis tiek savas kraujas.

Grižo atgal patikrinti, ar užsklendė duris – porą kartų jau buvo pamiršusi užrakinti. Gera, kad vagis naktį neužklydo, būtų nuomarą gavusi. Nuo veidrodžio įstrižai sklidusi šviesa keliais spindulių pluoštais apšvietė jos rankas, sudiržusias, nebegražias, išvogotas raukšlių, nusėtas šlakais. „Nebetinku madonos paveikslui“, - šyptelėjo, tyčia sunerdama pirštus ir dar arčiau pritraukdama prie šviesos pluošto. Prietema ir aukso spalva – tik vakarop atsirandantis fonas atspindžiui veidrodyje. Kai į jį žiūrėdavo, prieškambaris, tolėliau atsivėrusi erdvė įgaudavo paslapties, tarsi ne ji čia gyventų.

Savo bendraamžėms draugėms buvo spėjusi įkyrėti pasakojimais apie veidrodžių pritaikymą interjeruose, aiškinimais, kad juos turėdavo tik aukščiausiojo sluoksnio žmonės, kad XVII-XX a. populiarūs veidrodžių tipai buvo trys: *psiche*, *triumo* ir *židinio trium*. Draugės juokdavosi iš keistų žodžių, paskui vieningai sutardavo, kad jų namuose yra *psiche* tipo veidrodžiai – aukšti, vertikalūs, rodantys visą žmogaus ūgį. Ji prieštaraudavo – ne, ne tokie, nes nesisukioja per centrinę horizontalią ašį, kurią pakreipus skirtingais kampais žmogus gali pamatyti savo nugarą. Tada draugės dar labiau imdavo krizenti, pareikšdamos, kad nebėra prasmės žiūrėti į savo išplatėjusius ir apdribusius užpakalius. Juokas užkrėsdavo ir Justiną. Kartais dar primindavo mitą apie Psichę – turbūt neatsitiktinai veidrodis pavadintas graikų deivės vardu, nes Psichė – sielos įsikūnijimas, ji

įsivaizduojama kaip kvėpavimas, šešėlis. Tada jos liaudavos krykštauti kaip mažvaikės, valandų valandas kalbėdavo apie savo gyvenimus, kad reikėjo nagais griebti viską, kas buvo duota, o ne švaistyti pavėjui. Dabar per vėlu, ant pečių užkrauta našlių našta.

Justinos veidrodis senesnis už ją tris kartus, galėtų būti jos prosenelio bendraamžis, nes jau gamintas atradus sidabravimo būdą, labai kokybiškas, ir, kaip jos mama kažkada sakė, tikrai sumeistraitas geriausių Venecijos meistrų, ne kartą skilęs, daužytas, tad tiek jo belikę. Ji, Justina, vis tiek ką nors sugalvos, kad dukra su anūke veidrodžio kaip šiukšlės neišmestų į stiklui skirtą konteinerį.

Šlėkta tam ir yra šlėkta, kad leistų sau daugiau nei tie vargšai, amžinai sulinkę prie gubų. Kazimieras Kontrimas dėl įpročio girtis savo privilegijuotu kilmingųjų luomu už nugaros dažniausiai susilaukdavo tik pašaipų, nes jo troba, nors ir su dviem galais, su gonkele, nors ir vadinama dvaru, neprilygo tikrų bajorų pastatams. Buvo azartiškas, kortuodamas dažnai pralošdavo, taurelę kilnodamas, ne vieną auksinuką prarado, tad žmonai su trimis vaikais turėjo būti ne pyragai. Iš pradžių sekėsi neblogai, jų luomas buvo gavęs tokias pat teises, kaip ir rusų bajorija, bet 1863 metais caro įsakymu privilegijas panaikino. Pasklido gandas, kad planuota smulkiąją šlėktą ištremti į Rusijos imperijos nukariautas Juodosios jūros žemes. Kazimieras keikė carą, nesirinkdamas lenkiškų keiksmazodžių, į ilgas tiradas įterpdamas ne itin išvaizdžių ir malonių gyvūnų pavadinimus žemaičių tarme. Kontrimienė mintyse jam irgi pritardavo, nes protu nesuvokiami draudimai, žandarų šmirinėjimai jau ir jai buvo iki gyvo kaulo įgrisę. Vis dėlto gyvenimas, nors ir sunkiai, ritosi savo vaga. Mergikės užaugo, jau ir jaunių imta dairytis. Juk taip ir turi būti – kartų tąsa, nenutrūkstama giminės grandinė.

Bet vieną žiemos vakarą viskas pakibo ant plauko. Kazimieras tiek pliekęs kortomis, kad pralošė ne tik trobesius, bet ir tvartuose esančius gyvulius, kaip išsigelbėjimą ant stalo tėsės paskutinį iš kelių klešnės ištrauktą auksinuką su dvigalviu ereliu herbe ir vos priprašęs apgirtusių kortuotojų atsilošti. Metant kortas, jam taip drebėjusios rankos, prakaitas taip pylęs, kad jau manęs, jog širdis pro kaklą išlėks. Laimei, turtus pavykę susigražinti, bet tada iki pat paskutinio siūlelio prasiološė plikbajoris Albertas Gečas, jauniausias iš Gečų giminės.

- Susimilkite, dar nors kartelį, – išlemeno neatpažįstamu balsu. – Juk tamstai tokią malonę buvom suteikę. Kuo aš prastesnis? Gal irgi atsilošiu!

- O ką užstatysi? Vėjai švilpauja. Aš *Nikolajų* turėjau, - pyktelėjo Kazimieras, gniauždamas kumščius, – nesinorėjo rodyti vis dar nuo įtampos drebančių rankų.

- Garbę užstatysiu. Įvykdysiu tai, ką paprašysi.

Likimas yra likimas. Kažkas nuo tavęs nusigręžia, laimės paukštė nuplasnoja. Lieki tuščiame lauke vienas. Kortos buvo kelis kartus permaišytos, peržegnotos. Nuo įtampos kaip burokai išraudo vyrų veidai, jaunajam net žilė įsimetė smilkiniuose – rytą galės stebėtis, iš kur tas sidabras paausiuose. Kortuotojai kraipė ūsą, skaičiavo, lygino, kam koks tūzas kluvo. Iš perbalusio, be kraujo lašo likusių Alberto Gečo lūpų suprato, kad viskas baigta. Pabiro ant stalo kortos. Kazimieras stumtelėjo vaikino pusėn karčiosios stikliuką. Bet kokia čia paguoda – gurkšnis tik trumpam nudegina gerklę, ir vėl užgula našta, nuo kurios negali pabėgti.

- Sakyk, ko pageidauji. Žodį tesėsiu.

- Parvežk man iš Venecijos veidrodį. Juk vis tiek žadėjai po pasaulį klajoti. Mačiau Rietavo rūmuose – nuo grindų ligi lubų. Rodos, galėtum per savo atvaizdą į kitą pasaulio pusę patekti.

- Daviau žodį, jo nelaužysiu, – Gečas pakilo nuo stalo niūrus kaip debesis, apsivilko kailinius ir išsvirduliavo į ką tik prasidėjusią pūgą.

- Palauk. *Nikolajų* duosiu, - pasivijęs Kazimieras įbruko jam į rankas auksinuką. – Prireiks

kelionėje. Juk veltui negausi.

Ketverius metus apie Gečą tik gaudus girdėjo: jo motina kelias gromatas iš Varšuvos gavusi, paskui atėjusi žinia iš Romos.

- Išvarei mano sūnų į nebūtį, – keiksnojo susitikusi kokiame nors polivarke.

Tiesa ir netiesa. Ne vien kortos kaltos. Albertas tarsi duso įprastoje aplinkoje. Jam reikėjo plačių, iki horizonto vandenų, miestų, iš kurių labirintų nebegalima ištrūkti.

Atsirado per tokią pat pūgą, kaip ir buvo išėjęs, – tarsi vėjas parpūtė atgal. Įčiuožė į Kontrimų kiemą varganos rogės. Kuinas snieguotas, pervargęs. Prie būdų pririšti šunys tiek draskėsi, kad vos grandinių nenutraukė. Pats Kazimieras, nors jau ir gunktelėjęs nuo senatvės, bet vis dar vaidinantis stiprų kaip ažuolas vyrą, išlėkė pro duris su medžiokliniu šautuvu rankose – niekas be jo žinios namų slenksčio neturi teisės peržengti! Sniegas lipdė akis, už kelių metrų vos galėjai veidus įžiūrėti. Nesuprasi – svetimas ar savas.

- Čia aš, Albertas. Ar neprisimeni? Juk sakiau, kad garbės žodį tesėsiu.

Kazimieras pažino Gečą tik iš balso – per tuos metus buvo labai pasikeitęs. Skruostai įdubę, barzda per sprindį.

- Ar, pone, įsakysite iškrauti? – klausė rogėse sėdintis susitraukęs nuo šalčio žmogelis.
- Vienas neiškelsi.

Albertas prišoko prie rogių, iš šieno kupetos abu su vadeliotoju ištraukė pailgą medinę dėžę.

- Atsargiai. Ilgą kelią vežiau.
- Kas čia? – klausė Kazimieras, nors jau ir pats žinojo atsakymą.
- Dabar aš laisvas! Ir *Nikolajų* gražinu, rasi viduj, – šyptelėjo Albertas, ir kažkas nušvito jo mėlynose akyse. Sėdo atgal į roges. – Namo! Suk kuo greičiau namo!

Ir išnyko baltoje pūgoje.

Kazimieras kurį laiką stovėjo amą praradęs. Jeigu nebūtų krovinio, būtų galvojęs, kad pasivaideno. Kiaurai košiantis vėjas privertė atsipeikėti. Dėžė nebuvo sunki, bet dėl viso pikto ją nešė keturiose. Saugojo kaip savo akį, kad tik nepaslystų, neužkliūtų už kokio kampo. Pats Kazimieras replėmis ištraukė vinis, neleido samdomam bernui net lentų atplėšti. Galvoje sukosi įvairiausios mintys: gal jį Gečiukas apgavo, gal čia tik stiklo šukės, gal paprasčiausias veidrodis, nupirktas Varšuvos turguje. Kai išvyniojo iš drobės, aiktelėjo, nes pirmiausia žibalinės lempos šviesoje pamatė savo susenusį veidą, paskui akys užkliuvo už rėmų. Tokio grožio dar nebuvo matęs. Iš abiejų šonų, pačiame viršuje, sėdėjo įsitaisę du angeliukai su trimitais rankose, nuo jų kojų iki pat veidrodžio apačios pynėsi iškilūs auksiniai rožių, lelijų žiedai, skleidėsi platus šalavijo lapai.

Garsas apie veidrodį pasklido po visą apylinkę. Daugelis norėjo į save pažiūrėti, kaip atrodo visu ūgiu, ar negunktelėję, knietėjo ranka auksinius rėmus paliesti, kiekvieną detalę pačiupinėti. Buvo atvažiavęs ir Juozapo Tiškevičiaus rūmų ūkvedys iš Kretingos, tikėjosi suderėti kainą, bet Kazimieras į kalbas nesileido, nesutiko parduoti tokio gražaus daikto. Vos prabudusios dukterys lėkė prie veidrodžio pasistaipyti, paveizėti, kokia suknelė tinka, ką vilktis. Matė veidrodis jų viltis, lūkesčius, kaip svajonės pildėsi, kaip viena po kitos dukterys tekėjo, kokiais nėriniais puošė vestuvinius rūbus, kaip žentai pasistiebę stovėjo.

Bet džiaugsmas ateina ir praeina. Vieną dieną įsiveržė į namus žandarai, baldus išvartaliojo, jau sergantį, vos paeinantį Kazimierą iš lovos išstūmė. Jaunėlės žentas įkliuvo su lietuviška spauda, tai ir rausėsi ieškodami uždraustų knygų.

- Į katorgą ištremsim! Bus jums lietuvybė! – rėkė vyriausiasis net apsiseiliodamas, o pamatęs paauksuotuose rėmuose bjaurų savo atvaizdą, dar labiau įsiuto. Trenkė buože į angelus ir nuskėlė veidrodžio kampą.

- Gal gražiuoju susitarsime? – ir pats Kazimieras nesuprato, iš kur tiek valios turėjęs įsibrovėlių nepasiūsti velniop. Mostelėjo paliegusia ranka, pasivadino vyriausiąjį ir įbruko jam iš slaptos marškinų kišenės ištrauktą auksinuką.

- Kito karto nebus! O jei ne, niekas nebeišgelbės! – žandaras kaukštelėjo batų kulnais ir išsinešdino su savo trimis pavaldiniais lauk.

Angelus dar bandė prilipdyti, bet sudarkyti jų kūnai, lūžę trimitai kėlė tik gailestį. Moterys kuždėjosi, kad dabar tas, kas įskėlė veidrodį, septynerius metus neramybės, jo siela blaškysis ir klaidžios. Bet ar žandarai ją turi? Svetimame krašte elgiasi kaip gyvuliai. Prakeiksmas jų neapleis. Kazimieras pasikvietė į namus patį nagingiausią parapijoje meistrą, pats šalia stovėjo, kai šis ėmė viršutinį rėmą ir pjovė įskilusią veidrodžio dalį. Ir tai buvo veidrodžio iš Venecijos mažėjimo, traukimosi pradžia. Tarsi būtų Šagrenės oda. Tik nykimo priežastis kita – ne svajones pildė, žymėjo praradimus, netektis, karus. Po Kazimiero mirties, jau po laidotuvių nuėmę juodą užuolaidą, namiškai pamatė, kad veidrodis apačioje apsitraukęs migla. Per Pirmąjį pasaulinį karą dalį kampo nuskėlė pro langą įlėkusi atsitiktinė kulka, tada jauniausioji Kontrimo dukra kvietėsi į namus tą patį veidrodžių ir stiklo pjovimo meistrą, kuris bepriminė tik šapelį buvusio žmogaus, tačiau rankas vis dar turėjo auksines. Jis per sprindį nurėžė veidrodžio apačią, patrumpino rėmus. Dabar jau nebegalėjai matyti viso savo ūgio atspindžio, bet ir pusės užteko. Veidrodis iš Venecijos vėl švytėjo, skleisdė prietemoje paslaptinę matinę šviesą, kurioje klaidžioje mirusiųjų namiškių vėlės. Buvo praeities, dabarties ir ateities jungtis. Valstybės kūrimo laikotarpiu Kazimiero palikuonys kiek tvirčiau atsistojo ant kojų, grįžo pasitikėjimas savimi. Bet atsiradusias iliuzijas išlydė, pavertė nieku parvežta Stalino saulė, kaip skėriai šalį užplūdę rusų karių būriai. Antrasis pasaulinis karas irgi įvarė baimės. Pokaris buvo dar baisesnis: įsibrovę girti sribai siautėdavo, nurimdavo tik tada, kai ant stalo atsirasdavo degtinės ir rūkytų lašinių. Vieno tokio lėbavimo metu veidrodis, tarsi neatlaikęs keiksmazodžių srauto ir trankymų šautuvo buože į sieną, su visais rėmais garsiai žnektelėjo ant ištryptos aslos.

- Bus jums auksais namus puošti! – rėkė apkvaitęs sribas ir auliniais, moliu aplipusiais batais spardė paaukuotas rožes ir lelijas, trypė, traiskė jų lapus. – Buožės. Siurbėlės.

Jau kitą rytą aptrupėjęs veidrodis ir išlikę rėmų gabaliukai buvo suvynioti į drobę ir užkišti daržinėje tarp sienų – palauks geresnių laikų. Bet jie taip ir neatėjo. Petronėlė, Kazimiero jauniausioji dukra, su savo keturiais vaikais atsidūrė Sibire. Jos vyras mirė katorgoje, anglies kasykloje. Į Lietuvą grįžo tik jūdviejų vidurinioji - Albina, Justinos mama. Badas, ligos, šaltis pražudė ir kitas Kazimiero dukteris, Justinos tetas. Jų vėlės liko blaškytis amžinojo įšalo žemėje.

- Galvodavau apie veidrodį iš Venecijos. Kokie mes buvome gražūs: tėvas, mama, seserys, aš... Sustoję vienas šalia kito. Pasižadėjau sau, kad susirasiu jį ir parsigabensiu kaip relikviją, - pasakodama vienturtei dukteriai Justinai apie savo gyvenimą, Albina nesulaikydavo ašarų.

Taip ir padarė. Po dešimties metų tremties skubėjo į tėviškę. Buvo girdėjusi, kad dvarelyje dabar įsikūrusi kolūkio kontora. Pasislėpusi pakrūmėje, palaukė, kol sutems, visi išsiskirstys, užsidedusi žibalinę lempą, lindo į apgriautą, sąvartynų virtusią daržinę, apsidžiaugė radusi slėptuvės vietoje nepažeistus sienojus. Apčiuopusi veidrodį, traukė jį iš siauro plyšio. Įgrūdusi į maišą, per jau rudeniui alsuojančią girią skubėjo kuo toliau, kad tik kas neužkluptų, neapkaltintų vagyste ir vėl neištremtų iš gimtojo krašto. Prisiglaudė pas pažįstamą Antaną iš tos pačios parapijos, paskui abu persikraustė į uostamiestį. Be jokių iškilmių susirašė, susilaukė Justinos. Vieną dieną Albina perskaitė laikraštyje apie didelį gaisrą, kilusį jos gimtinėje. Kolūkio kontora supleškėjo iki pamatų. Viltis, rusenusi, kad gal kada nors peržengs vaikystės namų slenkstį kaip teisėta šeimnininkė, žlugo. Atminčiai liko tik slapta pargabentas veidrodis. Trys sprindžiai į viršų, du sprindžiai į plotį.

- Ponia, jums neįmanoma įtikti, - niurzgėjo rėmelių gamintojai, rodydami pavyzdžius. – Šitie labai puošnūs. Tiek paveikslas, tiek veidrodis atrodoys prašmatniai.

- Ne, ne, per prasti, – purtė galvą Justina. – Man ypatingų reikia.

Taip ir ėjo iš vieno salono, kuriame rėmina paveikslus, į kitą, kol jaunas darbuotojas jai į rankas neįbruko savo pusbrolio telefono numerį. Kai paskambino, meistras nepasikuklino, pasigyrė, kad iš medžio galys bet ką išdrožti.

Pati nuvairavo savo senučiuku automobiliu iki vienkiemio. Pasitiko nė Kristaus amžiaus nesulaukęs vyriškis. Aukštas, plačių pečių, žydromis, dangaus mėlynumo akimis, kurių gelmės nežvelgsi. Šalia į kelnių klešnę įsikibusi mergikė, jo dukrytė, tokiomis pat, kaip ir tėvo, spindinčiomis akimis. Greitai rado bendrą kalbą. Tarsi būtų panašių sielų. Apžiūrėjo ką tik užbaigtą koplytstulpį, daržinėje ant lentynų sustatytus drožinius. Iškart suprato, kad kito žmogaus nebeieškos. Stebėjosi šventųjų, angelų su trimitais skulptūromis, išskaptuotomis iš medžio rožėmis, lelijomis, plačiais šalavijų lapais. Išvyniojusi iš drobės, Justina parodė savo veidrodį. Sukirto rankomis, kad padarys taip, kaip nupasakojo. Pažįstamas restauratorius nupurkš aukso dulkėmis. Už darbą paprašė nemenkos pinigų sumos.

- Ar nepagausi, Jonai? – paklausė ir tuoj pat susigėdo, nes meistras į ją taip dėbelėjo, kad nors žemėn prasmek.

- Garbės žodį duodu.

Ir tas garbės žodis nuskambėjo taip įtikinamai, taip tvirtai, kad jau nedrįso paprašyti kokio nors raštelio, kad iš jos meistras gavęs tiek ir tiek pinigų.

Prisiminė, ką pasakojo mama apie Gečą, apie pažadą, kurį tesėjo po tiek metų.

- Veidrodį galite pasiimti. Išmatavau. Kai bus baigti rėmeliai, atvažiuosiu ir pats įstatysiu.

Taip ir gyveno visą rudenį ir žiemą, laukdama skambučio. Žvilgtelėdavo į veidrodį. „Kantrybės, kantrybės“, - sakydavo jam ir sau. Neprasitarė apie sandorį nei dukrai, nei žentui, nei anūkei, nepasakojo ir draugėms. Laikas tikėjo, o puošniųjų rėmų vis nebuvo ir nebuvo.

- Tu šiandien kažkokia švytinti! - Dovilė iš pradžių nesuvokė, kas galėjo taip pradžiuginti močiutę.

Tik jau uždariusi prieškambario duris, atsigręžusi atgal ir aiktelėjusi iš nuostabos, suprato, kodėl Justina tokia laiminga. Ant sienos kabojo veidrodis auksiniais rėmais! Viršuje trimitavo rubuilis angelas, iš šonų žiedlapius skleidė kuplios rožės ir aukštos lelijos, aplinkui jas pynėsi platūs šalavijų lapai. Veidrodis iš Venecijos žiūrėjo į ją, o ji žiūrėjo į jaunutės, dar tik it pumpuras besiskleidžiančios moters atspindį ir nepaliovė šypsotis.